

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Чика Љубина 18-20
Београд

Научно-наставном већу

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду, на седници одржаној 23. фебруара 2017. године, изабрало је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације "**Ниже јединице тематског уређења у Византији (9-11. век)**", коју је поднео докторант Милош Ж. Цветковић из Београда, у саставу:

1. др Љубомир Максимовић, професор емеритус, ментор
Београдски универзитет, Филозофски факултет
2. доцент др Маја Николић
Београдски универзитет, Филозофски факултет
3. др Бојана Крсмановић, виши научни сарадник
Византолошки институт САНУ
4. др Вујадин Иванишевић, научни саветник
Археолошки институт

Пошто је прегледала и прочитала достављену докторску дисертацију Милоша Ж. Цветковића, Комисија има част да Већу поднесе следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милош Цветковић је рођен 1985. године у Нишу, где је завршио основну школу и гимназију. Студирао је (2003-2008) историју на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, на којем је 2008. одбранио дипломски рад *Стефан Душан и Јован Кантакузин, од савезништва до супарништва*. Са просечном оценом 9,78 на основним студијама, проглашен је 2008. године за студента генерације на Филозофском факултету. У Нишу је уписао и докторске студије историје које наставља на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Током прве године докторских студија, као стипендиста атинског Универзитета, похађао је летњу школу грчког језика ΘΥΕΣΠΑ у Атини.

У школској 2009/2010. години био је ангажован као демонстратор у настави на предметима *Историја Византије од IV до XI века* и *Историја Византије од XI до XV века*, на Департману за историју Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Почев од 2010. године запослен је у Византолошком институту САНУ у звању истраживача приправника, затим од 2013. у звању истраживача сарадника. Учествовао је на пројектима Византолошког института САНУ, подржаних од одговарајућег министарства: *Последње столеће Србије и Византије* (током 2009. и 2010. год.) и *Традиција, иновација и идентитет у византијском свету* (почев од 2011). Учествовао је, такође, и на међународном пројекту који су реализовали Византолошки институт САНУ и Институт за балканистику и Центар за тракологију Бугарске академије наука *TheBalkansandtheWorld: ModusConcursionis*(2015–2016).

Поред истраживачког рада на пројектима, Милош Цветковић имао је и друге професионалне дужности. Био је асистент Организационог одбора 23. међународног (светског) конгреса византијских студија, уједно и секретар уредништва електронске публикације која садржи апстрактне конгресних саопштења (Београд 2017); био је, такође, секретар Организационог одбора Шесте националне конференције (Београд 2015); затим секретар редакције *Зборника радова Византолошког института* 50 (2013), као и секретар редакције зборника *Византијски свет на Балкану I–II*, Београд 2012. (са П. Коматином). Од 2011. до почетка 2017. године обављао је и дужност библиотекара у Византолошком институту САНУ. Члан је Српског комитета за византологију (од 2014) и Друштва пријатеља Свете Горе Атонске (од 2012).

Милош Цветковић је учествовао на неколико научних скупова: 23. међународни (светски) конгрес византијских студија у Београду (2016); Бугарско-српска научна конференција *Средновековните Балкани: контакти и обмен* у Софији (2015); Шеста национална конференција византолога у Београду (2015); Међународни симпозијум византолога *Ниш и Византија XII* у Нишу (2013); Пета национална конференција византолога у Београду (2010); и Научни скуп *Стефан Немања и Топлица* у Пролом Бањи (2010).

Цветковић је до сада написао седам научних радова:

1. Сермисијани – Преци појединих влашких скупина? Прилог проучавању порекла влашких заједница на југу Балканског полуострва, ур. *Л. Симеонова – Л. Тасева*, Средновековните балкани като световен крстопът: контакти и обмен, *Studia Balcanica* 32, Софија 2017 (у штампи);
2. Реформа византијског војно-територијалног уређења у доба Јустинијана II, *Зборник радова Византолошког института* 53 (2016) 17–46;
3. Улога турми у стварању пограничног војно-управног система на истоку Византијског царства у IX и X веку, ур. *М. Ракоција*, Ниш и Византија XII, Ниш 2014, 591–599;
4. Мерарх у тематској организацији од IX до XII века, *Зборник радова Византолошког института* 50 (2013). *Mélanges Ljubomir Maksimović*, 215–234;

5. Укључивање Словена и Влаха у систем византијске провинцијске организације на југу Балкана до XI века. Сличности и разлике, Зборник радова Византолошког института 49 (2012) 19–41;
6. Ванбрачна деца царева династије Палеолога, ур.Б. *Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић*, Византијски свет на Балкану I-II, Београд 2012, ПЗ97–415;
7. Стефан Немања и Дубочица, ур. *Д. Бојовић*, Стефан Немања и Топлица, Ниш 2011, 47–58.

Наведеним радовима треба придодати и реферат на прошлогодишњем светском конгресу византолога:

The Transfer of the Mardaites on the Balkans and Their Status in the Structure of the Western Themes – Peloponnese, Nicopolis and Cephalonia, Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies (Belgrade, 22 – 27 August 2016). Thematic Sessions of Free Communications, edd. *D. Dželebdžić – S. Bojanin*, Belgrade 2016, 431–432.

Већина ових текстова представља прве, појединачне искорак, али методолошки већ сазреле, у тематици којој је посвећена Цветковићева докторска дисертација. То је веома солидна основа за кретање у сложеној материји дисертације. Докторска дисертација је, разуме се, до сада најзначајнији научни подухват докторанта Цветковића и садржи Сажетак, Summary, 266 страна основног текста с напоменама, 50 страна наслова коришћених извора и историографске литературе, кратку биографију аутора и законом прописане изјаве. Дисертација припада научној области Историја и ужој научној области Историја Византије и регистрована је под УДК бројем 355.3(495.02)“08/10“

2. Предмет и циљ дисертације

Избор теме за докторску дисертацију проистекао је из Цветковићевог интересовања за структурирање Византијског царства. То је опште питање које је у византологији врло дуго актуелно, али које је практично немогуће дубински изучавати у целини, већ по појединим великим хронолошким и/или системским сегментима. У овој дисертацији избор је пао на питање које је у науци одавно уочено, али само врло летимично истражено. Реч је о нижим административним или војним јединицама тзв средњевизантијског доба, необично значајном сегменту за разумевање функционисања византијске државе уопште. Ово питање до сада је дотицано врло парцијално, по појединачним случајевима, у не нарочито великом броју расправа. Једини значајнији општи осврт представља давнашњи чланак Јадрана Ферлуге (Ниже војно-административне јединице тематског уређења. Прилог изучавању тематског уређења од 7. до 10. века, Зборник радова Византолошког института 2, 1953), чији су резултати, и иначе релативно невелики по обиму, данас готово потпуно превазиђени.

Прилазећи овој тематици на целовит начин, Цветковић трага за резултатима са већом специфичном тежином од осталих. Због тога он и може да постави, а потом и да решава, питања настанка и организације субтематских творевина истовремено и аналитичким и синтетским приступом. То је хвале вредан подухват

који у себи садржи много новина. Њих је ваљало на прави начин међусобно повезати и уклопити једну с другом. Цветковић у томе успева и тако улази у ред релативно малог броја византолога који су са успехом решавали озбиљан проблем који за проучаваоце чини структура византијске државне управе, о било ком периоду византијске историје да говоримо.

Проблем највише почива на типолошкој разноврсности извора (хронике, историје, трактати о уређењу државе и војној вештини, листе функционерских достојанстава, мноштво функционерских печата) које је потребно користити. Манир њиховог изражавања међусобно је веома различит, њихова очуваност више или мање фрагментарна и хронолошки неуједначена у односу на целину теме. Мора се рећи да колега Цветковић показује изразиту способност за размрсивање енигматских питања која проистичу из оваквог стања извора.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Докторант Милош Цветковић изложио је је полазне хипотезе у *Предговору* (стр. 1-3) дисертације, а посебно и на местима где започиње нова разматрања, прелазећи са једне историјске појаве на другу у тематском кругу одређеном насловом читавог његовог дела.

Цветковићева основна хипотеза је да ниже јединице тематског уређења, као уосталом ни саме теме током њиховог развоја, не могу аутоматски бити посматране као војно-административне агломерације, што је био преовлађујући приступ у дугој историји проучавања овог уређења. По Цветковићу, два основна лика оваквих јединица, војни и административни, не морају бити спојени, односно војна јединица не мора обавезно да буде и управни округ. С друге стране, разматране јединице не могу бити само управни окрузи, без организације и надлежности војне јединице. Ова основна хипотеза претпоставља флексибилност и поступност развоја читавог система, што се у раду на много места са успехом доказује.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Милоша Цветковића обухвата 267 страна основног текста са напоменама и 31 страну прегледа коришћене библиографије. Дисертација садржи следећа већа поглавља која су подељена на више мањих тематских целина: *I. Ниже јединице унутар тема – турме (28-94); II. Ниже јединице изван тема (95-189); III. Ниже неромејске етничке јединице (190-248)*. У првом поглављу, у три посебне целине, третира се турма као војна јединица, затим њено прерастање у управни округ и, на крају, друштвени положај турмарха који се налази на челу турме у свакој фази њеног развоја. Значај читаве ове анализе је разумљив кад се има у виду да је турма далеко најважнија нижа јединица читавог тематског система. У другом поглављу третиране су јединице које се могу јављати и изван утврђеног састава тема: клисуре, „друнгаријати“ (јединице у надлежности друнгарија, али без специфичног назива), архонтије, дукати и јединице под управом турмарха Федерата, Ликаоније и Памфилије, које представљају врсту

сасвим посебних турми како у генетском, тако и у функционалном погледу. Треће поглавље садржи подробне описе десетак врста етнички дефинисаних јединица, састављених од припадника негрчких (неромејских) етничких група, било да су потицале са простора Царства или улазиле на његову територију у различитим процесима сеоба. Опширан закључак (249-266) и каталози турмарха и клисурарха затварају и резимирају основно излагање. Ваља подвући да рад ове врсте представља један од најтежих подухвата у византологији, јер захтева реконструкцију институционалног система који је истовремено и променљив и постављен по одређеним правилима ограниченог историјског трајања, што отежава могућности поређења са претпостављеним општим местима у организовању византијске државне управе.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација **"Ниже јединице тематског уређења у Византији (9-11. век)"** је оригиналан научни рад високих квалитета, који представља веома значајан допринос савременој византологији. У дисертацији се развијају на широкој основи Цветковићева истраживачка интересовања, исказана у његовим ранијим радовима о византијском тематском уређењу. Тако је потпуно комплетирана слика овог уређења. Истовремено, Цветковић је доказао вредност својих полазних хипотеза о томе да раније апсолутизовано схватање о повезаности војне и цивилне администрације у нижим јединицама тематског уређења мора да буде значајно кориговано. Наиме, повезаност о којој је реч треба посматрати као резултат једног развојног пута и могућност која није морала увек да буде остварена. То практично значи да већина Цветковићевих резултата за науку представља новину. Шта више, нема сумње да се ради о резултатима са веома високом вредношћу. Тиме су две за научна истраживања важне компоненте – новина и квалитет – обједињене на начин који заслужује сваку похвалу. Општи резултат је стога убедљиво темељан, као и читав низ појединачних резултата. Може се рећи да је, с једне стране, тиме затворена читава једна епоха у истраживању извора који сведоче о врхунским донетима уобличавања тематског уређења. С друге стране, међутим, дисертација покреће и питања са футуристичким набојем, питања која данас није могуће до краја решити и која ће наука убудуће имати тек да решава. Мишљења смо да се и у овој чињеници огледа допринос једне зреле и заокружене дисертације.

6. Закључак

Докторска дисертација Милоша Цветковића **"Ниже јединице тематског уређења у Византији (9-11. век)"** обједињује у себи изразите истраживачке вредности са оригиналним научним резултатима. Аутор је показао способност за вођење минуциозног аналитичког поступка великих размера, на десетинама и десетинама страна, као и способност синтетског осмишљавања појединачних резултата и закључака до којих је дошао током читавог истраживачког поступка. Разумевање и тумачење разнородних извора подигнуто је, при томе, на изразито

висок ниво. Зато ова докторска дисертација представља изразито добар пример како један сложени византолошки текст овакве врсте треба да изгледа и да, у том смислу, она увелико надмашује многе домаће и стране дисертације.

На основу свега што је овде констатовано, Комисија са задовољством предлаже Већу да прихвати позитивну оцену докторске дисертације "**Ниже јединице тематског уређења у Византији (9-11. век)**" докторанта Милоша Ж. Цветковића и одобри њену усмену одбрану. На одбрани би чланови Комисије, као што је обичај, кандидату предочили извесне сугестије које би могле допринети бољем обликовању појединих делова текста или на други начин бити корисне за припрему књиге која би, по свему судећи, требало да представља догађај у савременој византологији и настави и потврди одговарајућу традицију која постоји у нашој науци када је реч о истраживању државних институција Византије.

Београд, 31. марта 2017.

Комисија:

проф. др Љубомир Максимовић, ментор

др Бојана Крсмановић

доц. др Маја Николић

др Вујадин Иванишевић